

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Атаманчук Н.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри фінансового права

Навчально-наукового інституту права

Університету Державної фіскальної служби України

УДК 347.73:336.22: 336.24 (477)

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.2.16>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВИХ ВИДІВ МИТА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення сутності особливих видів мит, виділення їхніх ознак та особливостей. Велике значення особливих видів мита в Україні полягає в тому, що даний податок не лише наповнює державний бюджет України, а передусім регулює економіку та захищає національного товаровиробника. Саме тому сьогодні багато питань щодо теоретичних та практичних засад функціонування особливих мит залишаються дискусійними і потребують ґрунтовного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням особливих видів мита приділяли увагу такі вітчизняні науковці та практики, як: А. Бидик, Н. Богомоллова, І. Бураковський, А. Василенко, М. Гармаш, Д. Гетманцев, І. Капуш, В. Коновалов, О. Кочергіна, М. Кучерявенко, В. Новицький, О. Покрещук, О. Оніщук, С. Осика, А. Осика, О. Павленко, Н. Пахомова, В. Пятницький, П. Пашко, Т. Савчук, О. Штефанюк, В. Шумілов, Ю. Юмашев та інші.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 271 Митного кодексу України (далі – МКУ) [1], мито – це загальнодержавний податок, установлений Податковим кодексом України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до МКУ, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. В Україні застосовуються такі види мита: ввізне мито, вивізне мито, сезонне мито, особливі види мита. Зокрема, у ст. 275 МКУ визначено, що у випадках, передбачених законами України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), з метою захисту економічних інтересів України й українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита, як-от: спеціальне мито; антидемпінгове мито; компенсаційне мито та додатковий імпорнтний збір.

Спеціальне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22 грудня 1998 р. № 332–XIV [2]: 1) як засіб захисту національного

товаровиробника, якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та / або за таких умов, що їх увезення завдає або створює загрозу завдання значної шкоди національному товаровиробнику; 2) як заходи у відповідь на дискримінаційні та / або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Антидемпінгове мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 р. № 330–XIV [3] у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що завдає шкоди або створює загрозу завдання шкоди національному товаровиробнику. Водночас демпінг – це ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що завдає шкоди національному товаровиробнику подібного товару.

Компенсаційне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 р. № 331–XIV [4] у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що завдає шкоди або створює загрозу завдання шкоди національному товаровиробнику. Водночас необхідно зазначити, що субсидованим імпортом є ввезення на митну територію країни імпорту товару (товарів), що користується пільгами від субсидії, яка надається для виробництва, переробки, транспортування або експорту такого товару. Субсидія, відповідно до вказаного Закону, – фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, у результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки). Законодавством передбачена субсидія легітимна – це субсидія, що не дає підстав для застосування компенсаційних заходів; та субсидія нелегітимна – субсидія, що дає підстави для застосування компенсаційних заходів.

Додатковий імпорнтний збір встановлюється законом відповідно до ст. XII Генеральної угоди

з тарифів і торгівлі 1994 р. (далі – ГАТТ-1994) [5] та Домовленості про положення ГАТТ-1994 щодо платіжного балансу [6] у разі значного погіршення стану платіжного балансу або істотного скорочення золотовалютних резервів, або досягнення ними мінімального розміру з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та збільшення розміру золотовалютних резервів.

Так, Законом України «Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до ст. XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р.» від 28 грудня 2014 р. № 73–VIII [7] та Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо стабілізації платіжного балансу» від 28 грудня 2014 р. № 74–VIII [8] передбачено запровадження додаткового імпортного збору. Зокрема, визначено, що додатковий імпортний збір вводиться тимчасово, строком на 12 місяців, стягуватиметься з товарів, що ввозяться на митну територію України в митному режимі імпорту, незалежно від країни походження цих товарів і укладених Україною угод (договорів) про вільну торгівлю. Об'єктами оподаткування додатковим імпортним збором були товари, визначені в п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 277 Митного кодексу, окрім життєво необхідних товарів (до життєво необхідних товарів, зокрема, належать нафта, природний газ, електроенергія, бензин, вугілля). Відповідно до п. 1 ст. 4 Закону № 73, ставки додаткового імпортного збору становили: 10% – для товарів, що класифікуються в товарних групах 1–24 згідно з УКТЗЕД; 5% – для товарів, що класифікуються в товарних групах 25–97 згідно з УКТЗЕД; 10% – для товарів, що підлягають оподаткуванню ввізним митом відповідно до ст. 374 МКУ.

Варто зазначити, що надалі Законом України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 24 грудня 2015 р. № 912–VIII [9] скасовано додатковий імпортний збір, запроваджений тимчасово, терміном на 12 місяців, на деякі види товарів.

Як відомо, наша держава 5 лютого 2008 р. стала членом Світової організації торгівлі (далі – СОТ), ратифікувавши Протокол вступу Законом України від 10 квітня 2008 р. № 250–VI [10], що дозволяє більш повною мірою реалізувати національні конкурентні переваги в міжнародній торгівлі та досягнути вищого рівня розвитку вітчизняної економіки. У зв'язку із цим розпочато процес узгодження національного законодавства з вимогами СОТ, зокрема щодо митно-тарифного регулювання.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», затвердженого постановою Верховної Ради України від 16 квітня 1991 р. № 959–XII (далі – Закон про ЗЕД) [11], товарам, які імпортуються з держав-членів СОТ, надається режим найбільшого сприяння, який стосується мита, правил його справляння, правил і формальностей у зв'язку з імпортом. Це означає, що будь-які перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються стосовно будь-якого товару, що походить із будь-якої держави, повинні негайно і безумовно

надаватися аналогічному товару, який походить із території держав-членів СОТ або держав, з якими укладено двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння. Отже, ставки мита, які визначені додатком I до Протоколу про вступ України до СОТ, застосовуються до товарів за походженням із країн, яким Україною надається режим найбільшого сприяння, тобто пільгові ставки Митного тарифу України.

Водночас в Україні, згідно із Законом про ЗЕД, запроваджується національний режим, який означає, що стосовно імпортованих товарів походженням із держав-членів СОТ надається режим не менш сприятливий, ніж для аналогічних товарів українського походження, щодо податків, зборів, установлюваних законами й іншими нормативно-правовими актами правил і вимог до внутрішнього продажу, пропозиції щодо продажу, купівлі, транспортування, розподілу або використання товарів, а також стосовно правил внутрішнього кількісного регулювання, які встановлюють вимоги щодо змішування, переробки або використання товарів у певних кількостях чи пропорціях [11, ст. 7].

Як слушно зазначає Н. Пахомова, проблеми, що пов'язують зі вступом України до СОТ, які передусім стосуються загроз для вітчизняного виробника на внутрішньому ринку, насправді є наслідками глобалізації й існують незалежно від членства країни в СОТ. Водночас, як зауважує вчений, СОТ надає дієві механізми для захисту внутрішнього ринку від недобросовісної торговельної діяльності та неякісної імпоротної продукції через такі захисні заходи, як квотування, спеціальне мито, антидемпінгові заходи, компенсаційні заходи [12].

Також Україна укладанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), з іншої сторони, яка 1 вересня 2017 р. набула чинності в повному обсязі, створила зону вільної торгівлі між Україною та ЄС [13]. У ч. 2 зазначеної Угоди передбачено скасування мит, зборів та інших платежів. Так, для цілей цієї глави поняття «мито» охоплює будь-яке мито або інший платіж, пов'язаний з імпортом або експортом товару, зокрема будь-який додатковий податок або додатковий платіж, пов'язаний з імпортом або експортом товару. Термін «мито» не включає: а) платежі, еквівалентні внутрішньому податку, що стягуються згідно зі ст. 32 цієї Угоди; б) мита, що стягуються згідно із гл. 2 («Засоби захисту торгівлі») р. IV цієї Угоди; в) збори й інші платежі, що стягуються згідно зі ст. 33 цієї Угоди [13, ст. 27].

Н. Богомолова [14, с. 97] вважає, що оскільки антидемпінгові заходи безпосередньо обмежують торгівлю між країнами, то особливо важливою є уніфікація правил визначення демпінгу й обчислення завданої ним шкоди. Це, зокрема, досягається ухваленням єдиних правил і процедур у системі ВТО/ГАТТ, що були інкорпоровані в їхньому національному законодавстві.

Водночас Т. Савчук зазначає, що розглядати суть державного регулювання зовнішньоекономіч-

ної діяльності лише з фіскального погляду неpravильно. Практика країн-членів Європейського Союзу свідчить про те, що лише тарифним регулюванням неможливо забезпечити захист національного товаровиробника, ефективно його поєднання з антидемпінговими розслідуваннями, нетарифними методами регулювання та субсидіями національним товаровиробникам [15, с. 147].

Наприклад, Законом України «Про ратифікацію Протоколу між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 р.» від 20 грудня 2006 р. № 500-V [16] визначено так: «<...> Сторони можуть установлювати заходи, що обмежують експорт і/або імпорт товарів в односторонньому порядку, але тільки на строго визначений термін. Ці заходи можуть бути введені у формі кількісних обмежень на експорт і/або імпорт або у формі спеціальних мит, антидемпінгових і компенсаційних мит. Зазначені заходи повинні мати винятковий характер і можуть застосовуватися тільки у випадках: гострого дефіциту даного товару на внутрішньому ринку (до стабілізації становища на ринку); гострого дефіциту платіжного балансу (до стабілізації становища із платіжним балансом); імпорту товарів на територію держави однієї із Сторін у таких зростаючих кількостях чи на таких умовах, що це завдає або загрожує завдати шкоди вітчизняним виробникам подібних чи безпосередньо конкуруючих товарів».

Як слушно зазначає А. Бидик, одним з основних правил використання захисних заходів є те, що всі вони можуть мати форму тарифів, величина яких може підвищуватися більше за встановлений зв'язаний рівень, або можуть застосовуватися у формі кількісних обмежень. Коли зростання обсягів імпорту створює загрозу завдання серйозної шкоди вітчизняним товаровиробникам, урядам дозволено використовувати захисні заходи з метою створення додаткового періоду часу для пристосування вітчизняного виробництва даного виду товару до нових конкурентних умов [17].

На думку А. Бидик, головні ознаки особливих видів мит такі: належать до непрямих податків на зовнішню торгівлю товарами і є податковими платежами; сплачуються до державного бюджету України; є особливими видами мита; мають індивідуальний характер установлення; беруть участь у механізмі ціноутворення; мають специфічну мету й особливу процедуру застосування, належать до заходів торговельного захисту; застосовуються до предметів, що є безпосереднім об'єктом його застосування; спрямовуються на протидію недобросовісній конкуренції; призначені для коригування ціни товарів на ринку їх продажу [17].

Висновки:

1. Особливими видами мита в Україні є спеціальне мито, антидемпінгове мито, компенсаційне мито та додатковий імпорتنний збір, визначені МКУ, законами України «Про застосування спеціаль-

них заходів щодо імпорту в Україну» від 22 грудня 1998 р. № 332-XIV, «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 р. № 330-XIV, «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 р. № 331-XIV. Однак, незважаючи на законодавче визначення та запровадження особливих видів мита в Україні, на даний час ефективний механізм функціонування їх відсутній.

2. Можна зробити висновок, що правове регулювання особливих видів мита повинне базуватися на таких принципах: єдності та системного підходу; застосування тимчасового ефективного протекціонізму; уніфікації національного законодавства, що регламентує митно-тарифне оподаткування, з міжнародними стандартами; ефективного застосування особливих видів мита; зваженого підходу до надання митно-тарифних пільг.

3. Загальними ознаками особливих видів мита вважаємо такі: податковий характер; сплата у грошовій формі; необхідність сплати у зв'язку з увезенням товарів на митну територію України; швидкість надходження від сплати; висока ймовірність надходження; регулюючий вплив на платника з боку держави (через уведення такого мита, встановлення ставок, збільшення чи зменшення розміру ставок, запровадження пільг та преференцій тощо); безповоротність платежу для платника; сплата у строки, закріплені в нормативно-правовому акті; публічність податку тощо. Специфічні ознаки особливих видів мита такі: тимчасовий характер такого мита; здійснення регулювання та стабілізації внутрішнього ринку товарів; захист національного товаровиробника; визначення окремим нормативно-правовим актом процедури застосування та встановлення на підставі проведеного розслідування.

4. Функціями особливих видів мита є: фіскальна (наповнення дохідної частини бюджету); регульовальна (встановлення економічних бар'єрів для ввезення визначених категорій товарів на митну територію України, захисту внутрішнього споживчого ринку, а також урегулювання та поліпшення структури імпорту); стимулююча (передбачає створення передумов для збільшення імпорту країни).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n2269>. (дата звернення: 10.05.2019).
2. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України від 22 грудня 1998 р. № 332-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14> (дата звернення: 10.05.2019).
3. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22 грудня 1998 р. № 330-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14> (дата звернення: 10.05.2019).
4. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : Закон України від 22 грудня 1998 р. № 331-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14> (дата звернення: 11.05.2019).

5. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 р. від 15 квітня 1994 р. № 981–003. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003 (дата звернення: 11.05.2019).

6. Домовленості про положення ГАТТ-1994 щодо платіжного балансу від 15 квітня 1994 р. № 981–003. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003 (дата звернення: 11.05.2019).

7. Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до ст. XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. : Закон України від 28 грудня 2014 р. № 73–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-19> (дата звернення: 11.05.2019).

8. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо стабілізації платіжного балансу : Закон України від 28 грудня 2014 р. № 74–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-19> (дата звернення: 11.05.2019).

9. Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності Законом України : Закон України від 24 грудня 2015 р. № 912–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-19#n5> (дата звернення: 11.05.2019).

10. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квітня 2008 р. № 250–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17> (дата звернення: 20.04.2019).

11. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n192> (дата звернення: 10.04.2019).

12. Пахомова Н. Деякі наслідки інтеграції України у світову торговельну систему в результаті приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ). *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_34.

13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 30 листопада 2015 р. № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 11.05.2019).

14. Богомолова Н. Застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Молодий вчений. 2017. № 6 (46). С. 96–101.

15. Савчук Т. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Економічні студії. 2016. № 2 (10). С. 144–147.

16. Про ратифікацію Протоколу між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 р. : Закон України від 20 грудня 2006 р. № 500–V. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T060500?an=12> (дата звернення: 10.04.2019).

17. Бидик А. Особливі види мита як інструмент державної непротекціоністської політики. Глобальні та національні проблеми економіки : електронне наукове фахове видання Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Вип. 18. Серпень 2017 р. URL: <http://global-national.in.ua/ssue-18-2017>.

Атаманчук Н.І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВИХ ВИДІВ МИТА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу правового регулювання особливих видів мита в Україні. Автором розглянуто такі особливі мита в Україні, як: спеціальне мито, антидемпінгове мито, компенсаційне мито та додатковий імпорتنний збір. Досліджені ознаки та функції особливих видів мита. Узагальнено переваги та недоліки використання спеціального мита, антидемпінгового мита та компенсаційного мита в Україні, запропоновано шляхи вдосконалення податкового та митного законодавства.

Ключові слова: мито, особливі види мита, Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Світова організація торгівлі, Європейський Союз.

Атаманчук Н.И. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСОБЫХ ВИДОВ ПОШЛИНЫ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу правового регулирования особых видов пошлин в Украине. Автором рассмотрены следующие особенные пошлины в Украине: специальная пошлина, антидемпинговая пошлина, компенсационная пошлина и дополнительный импортный сбор. Исследованы признаки и функции особых видов пошлин. Обобщены преимущества и недостатки использования специальной пошлины, антидемпинговой пошлины и компенсационной пошлины в Украине, предложены пути совершенствования налогового и таможенного законодательства.

Ключевые слова: пошлина, особые виды пошлины, Таможенный кодекс Украины, Налоговый кодекс Украины, Всемирная торговая организация, Европейский Союз.

Atamanchuk N.I. LEGAL ADJUSTING OF THE SPECIAL TYPES OF DUTY IN UKRAINE

The Special types of duty are the variety of duty that is used in Ukraine. Importance of the marked duty in Ukraine consists in that this tax fills the State budget of Ukraine not only, and also carries out adjusting of economy and defence of national commodity producer.

The special types of duty in Ukraine is the special duty, anti-dumping duty, countervailing duty and additional imported collection, certain the Custom code of Ukraine, and Law of Ukraine “About application of the special measures in relation to an import to Ukraine”, by Law of Ukraine “About protecting of national commodity producer from a dumping import” and by Law of Ukraine “On protecting of national commodity producer from a subsidizing import”. However, not having regard to legislative determination and input of the special types of duty in Ukraine, for today, effective mechanism of functioning of them.

Consider the general signs of the special types of duty: tax character; an in payment is in a money form; a necessity of in payment is in connection with the import of commodities on custom to territory of Ukraine; speed of receipt is from an in payment; high probability of receipt; regulative influence is on a payer from the side of the state (through introduction of such duty, establishment of rates, increase or reduction to the size of rates, input of privileges and others like that); irreversibility of payment is for a payer; an in payment is in the terms envisaged

in a normatively-legal act; publicity of tax and others like that. The specific signs of the special types of duty are: temporal character of such duty; realization of adjusting and stabilizing of internal market of commodities; defence of national commodity producer; determination of procedure of application and establishment a separate normatively-legal act is on the basis of conducted.

The functions of the special types of duty are: fiscal (filling of profitable part of budget), regulation (establishment of economic barriers is to the import of certain categories of commodities on custom territory of Ukraine, defence of internal market, and also settlement and improvement of structure of import), stimulant (envisages creation of pre-conditions for the increase of import of country).

Key words: duty, special types of duty, Custom code of Ukraine, Internal revenue code of Ukraine, World organization of trade, European Union.